

Ключевые слова: психологическая компетентность, психологическое сопровождение, психокоррекция, методы обучения, самооценка, саморазвитие, ответственность.

Kuzikova S. B.

Formation of psychological competence younger pupils in the context preventive and corrective support their development

The article discusses possible ways and means of creating a positive self-image and social - psychological competence of children of primary school age. Posted basic methodological scheme age approach to the analysis of various phenomena in the mental development of the child, which is a prerequisite psycho correctional practices. Allocated areas of correctional-developing work of the psychologist with the younger students, especially given its organization and conduct. The attention on the methods and ways of organizing training for the progressive personal development of pupils.

Key words: psychological competence, psychological support, psychological correction, training methods, self-esteem, self-development, responsibility.

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

УДК 159.98:374

Левченко В. В., Левченко О. О.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ**

В статті розглядаються особливості психолого-педагогічного зростання зрілої особистості на акмеологічних засадах. Показано, що використання акмеологічних технологій надає можливість психологічного супроводу особистості дорослої людини в період професійної самореалізації. Джерел – 9.

Ключові слова: акмеологічний підхід, професійна зрілість, самореалізація, акмеологічна технологія, компетентність, професійна реабілітація.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в українській державі, потребує активізації процесу розвитку особистості. Загально відомо, що пріоритетна місія покладається на освіту. А переосмислення ролі і значимості вищої освіти в освітянському просторі є неможливими без орієнтування на гуманістичні ідеї, які вимагають глибокого ступеня знання людиною себе, власних потенційних можливостей. Звернення людини до самої себе, прагнення до максимально повної самореалізації в професії, набуття професійного досвіду є актуальними і характеризують суспільні потреби громадян нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, що проводяться в цьому напрямку, приводять до переконання, що рішення даного завдання передбачає синтез психології з природничими і гуманітарними науками. Теза про те, що психічне пов'язано з усіма рівнями організації людини, була розвинена Б.Г.Ананьєвим [1] та його співробітниками, які зробили великий крок вперед у розробці комплексного підходу до вивчення людини. Ця задача полягала в тому, щоб, використовуючи комплексний підхід, виявити в динаміці і у взаємозв'язках один з одним об'єктивні і суб'єктивні чинники та умови самореалізації людини в найбільш сприятливий для цього період – на ступені дорослості.

Важливими для дослідження виявились праці відомих психологів-гуманістів А. Адлера, Г. Балла, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Фромма, К. Хорні, К. Юнга щодо сутності самоактуалізації особистості. Підґрунтям дослідження були ідеї акмеології, педагогічної акмеології, професіоналізму, зокрема наукові доробки вітчизняних і зарубіжних учених К. Альбуханової-Славської, С. Архипової, О. Бодальова, В. Вакуленко, Г. Данилової, А. Деркача, В. Зазикіна, Н. Кузьміної, В. Максимової, С. Пальчевського, Н. Полетаєвої та інших.

Постійні трансформації в суспільстві стимулюють дорослих людей до безперервного розвитку, бажанню, з одного боку, відповідати соціальним очікуванням, з іншого, - зберегти свою особистісну неповторність. Тому тема реалізації акмеологічного підходу до освіти дорослої людини потребує подальшого дослідження, що надасть можливість психологічного супроводу особистості дорослої людини в період професійного зростання.

Мета дослідження - з'ясування особливостей дорослої людини у професійно-педагогічній самореалізації на акмеологічних засадах.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Комплексне вивчення зрілої людини, яка самореалізується у професійній діяльності - основна риса класичного напрямку в акмеології, що утворилася й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину («акме» - вершина, пік).

Традиційно методологія розуміється як система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності. Основу методологічного знання складає філософія. В рамках будь-якого філософського вчення існують уявлення про буття, що розкриває питання про те, що являє собою об'єктивна реальність, яким чином в ній може бути виділений об'єкт, який цікавить дослідника (онтологія); про шляхи і засоби пізнання (гносеологія); про цілі людського життя, наукового пізнання, про способи використання отриманих результатів (аксіологія).

Онтологічний план акмеології характеризує об'єктний простір і дозволяє вирішувати в якості головного завдання становлення людини-професіонала стосовно тій чи іншій сфері діяльності, оскільки провідним видом діяльності у більшості дорослих людей є трудова діяльність.

Гносеологічний аспект акмеології вирішує питання специфіки акмеологічного дослідження, а також визначає засоби, які можуть бути використані по відношенню до об'єкта пізнання (творчість: акме, професіоналізм, креативність, суб'єкт саморозвитку, зрілість тощо).

Аксіологічний план методології науки розкриває проблеми про цінності людського життя, про задачі наукового дослідження, про способи використання отриманих результатів. З акмеологічної точки зору, основним завданням людського життя є досягнення вершин в особистісному та професійному розвитку.

Тому акмеологічний підхід гуманний за своєю суттю. Він не тільки розкриває з позиції комплексного підходу закономірності розвитку дорослої людини, а й сприяє усвідомленню існування і значущості життєвої перспективи, підвищенню рівня творчої мотивації, примноженню гуманістичних цінностей у житті. Він сприяє з'єднанню ідей про само актуалізацію і самотрансценденцію особистості, в якому «складається сила гуманістичного підходу і перспективи його подальшої розробки, а також перспективи розробки проблеми особистісної зрілості».

Обґрунтування можливості застосування акмеологічного підходу обумовлює необхідність визначення поняття «акмеологічні технології». В. А. Сластьонін [9] характеризує акмеологічні технології освіти як технології навчання професійної майстерності. Ці технології орієнтовані на розкриття внутрішніх резервів людини, на збільшення міри її особистісної свободи. Тому акмеологічні технології освіти є особистісно-орієнтованими, оскільки в них

домінує спрямованість на розвиток «самості» особистості. У зв'язку з цим ефективність будь-якої освітньої технології визначається тим, якою мірою представлена в ній людина, як враховані і реалізовані її здібності, яка об'єктивна поведінка людини і її ставлення до навчання, роботи, життя.

Суттєвими положеннями акмеологічного підходу, які поглиблюють розуміння сутності професійно-педагогічної самореалізації фахівця, є такі:

- досягнення професійного акме залежить від розвитку продуктивної «Я»-концепції (самопізнання, самосприйняття, рефлексія, самоідентифікація, самовизначення, самообмеження);

- переведення потенційних можливостей в актуальні вимагає актуалізації сутнісних сил людини (розкриття, розгортання сутнісних сил, самопрогнозування), які можуть виявлятися як самостійно, так і за умови акмеологічної підтримки;

- досягненню оптимуму (стан самозабезпечення) в педагогічній діяльності сприяють самопрогнозування, самоорганізація, самоуправління або самоменеджмент; якість самовдосконалення залежить від здійснення зворотного зв'язку, який відбувається в процесах самомоніторингу, самокоригування, саморегуляції, самоконтролю, самооцінювання;

- однією з акме-вершин необхідно вважати саморозвиток;

- гармонія між особистісно-професійним зростанням і соціальним статусом підтримується процесами самовираження, самопрезентації, самоствердження.

Не менш важливим є питання забезпечення готовності до професійно-педагогічної самореалізації, що складається з наступних заходів:

- стимулювання досягнення успіху в процесі професійно-педагогічної самореалізації;

- організація саморозкриття внутрішнього потенціалу засобами акмеологічного тренінгу;

- формування індивідуального стилю професійно-педагогічної самореалізації.

З акмеологічного погляду професійна зрілість – масштабна категорія, яка передбачає розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості особистості, нормативності поведінки й відносин. Зріла особистість вирізняється високою відповідальністю, турботою про інших людей, соціальною активністю, характеризується гуманістичною спрямованістю, а не лише високими професійними досягненнями й ефективною самореалізацією. Саме тому в акмеологічному розумінні ступінь зрілості, а тим більше вершина зрілості (акме) розглядається як багатомірна характеристика стану дорослої людини.

Вона дозволяє всебічно вивчати закономірності розвитку людини як індивіда (складного живого організму), особистості (ядром якої є ставлення людини до різних сторін дійсності), суб'єкта діяльності (перш за все, як професіонала), спроможного досягти в професійному розвитку найбільш високого рівня.

Процес професійного зростання особистості передбачає формування у неї низки компетентностей. У дорослої людини такий процес має свої особливості, які спонукають до особистісно-професійного саморозвитку й самовдосконалення. Важливим в системі формування компетентності особистості дорослої людини є її самореалізація як універсальне розкриття в діяльності потреб, здібностей, цінностей, інтересів. Досліджуючи процеси реадaptaції дорослої людини, Завацька Н. Є. стверджує, що прагнення людини до самореалізації має складну біосоціальну природу. Потреба в самореалізації виникає на основі задатків і здібностей і може формуватися лише в процесі їхнього розвитку й виявлення в суспільстві. У ході задоволення потреби в самореалізації діяльність стає самодіяльністю, а реалізація здібностей людини – стає справді творчим самовираженням індивіда, при якому творчість зовнішніх форм збігається із самотворчістю людини [5]. Автор підкреслює, що потреба в самореалізації виступає як основа творчого потенціалу людини лише в тому

випадку, коли вона стійко домінує в системі особистісних потреб, а її задоволення спрямоване на творчу, соціально-значиму діяльність. Результатом є творення духовних або матеріальних цінностей і розвиток самої людини, при цьому процес самореалізації виступає динамічною стороною творчого потенціалу, що надає останньому необхідну напруженість і активність.

Необхідність формування професійної компетентності з позиції акмеологічного підходу ґрунтується на твердженні: чим вищий рівень професіоналізму, тим більше в ньому індивідуального й особистісного, адже компетентність передбачає досвід самостійної діяльності. Ураховуючи акмеологічний підхід до формування компетентності можна визначити (Драч І. І.) сукупністю наступних складових: загальнокультурної; громадянської; функціональної; мотиваційної; соціальної.

Загальнокультурна компетентність включає духовно-ціннісні орієнтири особистості, її гуманістичний світогляд, моральні та етичні принципи; передбачає оволодіння вмінням аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної та світової культури, розробляти й реалізовувати стратегії діяльності в умовах міжкультурної взаємодії; знання рідної та іноземних мов. На нашу думку, дуже важливою характеристикою особистості є її моральна стійкість, яка дозволяє зберегти психічне здоров'я й не зламатися в умовах несприятливого соціуму. Акмеологічний підхід, що орієнтує особистість на постійний саморозвиток і найвищі досягнення, водночас і передбачає врахування «психічної ціни» високих досягнень.

Громадянська компетентність - це вміння орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя та визначати власну позицію, останнє набуває особливої актуальності в періоди трансформацій в суспільстві.

Функціональна компетентність містить:

- уміння оперувати знаннями в навчанні, професійній діяльності та житті загалом;
- здатність адаптуватися до зростаючих потоків інформації, розуміти необхідність професійної мобільності;
- уміння використовувати джерела інформації, комп'ютерні навички та здібності інформаційного управління;
- уміння планувати, контролювати та оцінювати роботу.

Отже, високий рівень функціональної компетентності передбачає креативність (готовність до творчості) фахівця, яка розглядається як вищий рівень інтелектуальної активності мислення, як потрібнісно-перетворююче ставлення особистості до дійсності, яке проявляється як інтегральна характеристика особистості. Креативність наявна в інтелектуально-творчій ініціативі фахівця, широті асоціацій, швидкості, гнучкості й оригінальності його мислення, динамізмі психічних процесів, у готовності й високій мотивації до творчої діяльності.

Мотиваційна компетентність передбачає вміння визначити власні цілі, переборювати труднощі в діяльності, а також здатність навчатися протягом життя, вміння досягати успіху в житті. З позицій акмеологічного підходу цей вид компетентності передбачає розвиток спеціальних здібностей в обраному виді діяльності і якостей особистості для їх реалізації, а також емоційно-вольової сфери, яка знаходить свій вираз у саморегуляції власних дій, самоосвіті і самовихованні.

Соціальна компетентність визначається як складна система відношень особистості фахівця (до суспільства, праці, самої себе). Вона включає здатність до співробітництва та взаєморозуміння, уміння брати на себе соціальні та етичні зобов'язання, дотримання етики ділового спілкування.

При оцінюванні професійної компетентності фахівця акмеологічний підхід передбачає врахування постійної специфічної мотивації до високопродуктивної діяльності, прагнення до саморозвитку. Перспективність акмеологічного підходу до формування

професійної компетентності полягає в тому, що він орієнтує особистість на постійний саморозвиток і просування до вершин професійного, духовного розвитку. До вершин майстерності акмеологія відносить такі фактори саморуху:

- 1) суб'єктивні (мотиви, спрямованість, здібності, професійні дії та вміння);
- 2) об'єктивні (середовище, яке може бути більш чи менш продуктивним);
- 3) суб'єктивно-об'єктивні (пов'язані з іншими людьми).

Серед інших умов, що впливають на становлення професіонала, А. К. Маркова [8] виділяє і такі, як «адекватна самооцінка і готовність до диференційованої оцінки свого рівня професіоналізму», «уявлення людини про професію, критерії оцінки людиною самої професії, професіоналізму в ній, а також критерії оцінки професіонала в собі».

Виникнення суперечливих тенденцій у розвитку окремої людини може привести до професійних криз, збоїв, зупинок у розвитку. Тому бажано усвідомлювати неузгодженості в своєму професійному розвитку, щоб вчасно знайти з них конструктивний вихід. Таким чином, очевидна необхідність розгляду професійних криз в акмеологічному руслі, в парадигмі самореалізації та самоактуалізації, в ракурсі руху людини до самості.

Е. Ф. Зеєр [6] позначає і можливі шляхи професійної реабілітації, які дозволяють певною мірою знизити негативні наслідки таких деструкцій. А саме:

- 1) підвищення соціально-психологічної компетентності та аутокомпетентності;
- 2) діагностика професійних деформацій та розробка індивідуальних стратегій їх подолання;
- 3) проходження тренінгів особистісного і професійного зростання. При цьому серйозні і глибокі тренінги конкретним працівникам бажано проходити не в реальних трудових колективах, а в інших місцях;
- 4) рефлексія професійної біографії та розробка альтернативних сценаріїв подальшого особистісного і професійного зростання;
- 5) профілактика професійної дезадаптації фахівця;
- 6) оволодіння прийомами, способами саморегуляції емоційно-вольової сфери та самокорекції професійних деформацій;
- 7) підвищення кваліфікації та перехід на нову кваліфікаційну категорію або посаду (підвищення почуття відповідальності та новизни роботи).

Досвід подолання складних ситуацій безпосередньо пов'язується з успіхами і досягненнями акме, з самоактуалізації. Складні ситуації більш не розглядаються як перешкоди, навпаки, в них бачать фасилітуючі фактори самореалізації [2]. Застосування принципів акмеології дозволяє систематизувати і розкрити сутність процесу подолання складних особистих і складних професійних ситуацій. Отже, складні ситуації - це не тільки перешкоди і труднощі шляху людини, до яких їй необхідно пристосовуватися, але й нові можливості для реалізації свого потенціалу, особистісного зростання. Незважаючи на всі труднощі, людина в складних ситуаціях має можливість активізувати свій акмеологічний потенціал, також підвищуються можливості для зростання особистості, її здатність до рефлексії, самопізнання, визначення нових ресурсів самореалізації.

Висновки. Таким чином, якість освіти дорослих можна суттєво підвищити, якщо в процесі підготовки реалізовувати акмеологічні ідеї досягнення акме, розвитку особистості, формування професійного акме, забезпечення готовності зрілої людини до подальшої професійно-педагогічної самореалізації.

Акмеологічна складова компетентісного підходу включає: моніторинг та визначення показників сформованості професійної компетентності осіб зрілого віку, мотивування на процес самореалізації, орієнтацію до нової системи відносин; реалізацію програм, орієнтованих на підвищення творчого потенціалу та створення акмесередовища, що сприяє актуалізації потреби особистісного розвитку завдяки закріпленню високо функціональних

стратегій поведінки; підтримку соціального статусу, підвищення почуття відповідальності та новизни роботи.

Література

1. Ананьев Б. Г. Психологическая структура человека как субъекта / Б. Г. Ананьев // Человек и общество. Под ред. Б. Г. Ананьева. – Л. : ЛГУ, 1967. – Вып.2. – С. 219 – 235.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Ф. Е. Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
3. Гришунина Е. В. Сложные личные и профессиональные ситуации как активизирующие акмеологический потенциал личности / Е. В. Гришунина // Мир психологи. – 2011.- № 3. – С. 15-25.
4. Деркач А. А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований / А. А. Деркач. – М. : Изд-во РАГС, 1999. – 309 с.
5. Завацька Н. Є. Сучасні підходи до формування освітнього простору особистості в процесі її реадптації / Н. Є. Завацька // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2014. - №1 (33). – С. 6-11.
6. Зеер Э. Ф. Психология профессий: уче. Пособие для студ.вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академ. Проект, 2006. – 336 с.
7. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина. – СПб : Политехника, 2002 – 189 с.
8. Маркова А. К. Психология профессионала / А. К. Маркова. – М. :Изд-во РАГС, 1996. – 256 с.
9. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, Г. И. Чижаква. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.

References

1. Anan'ev B. G. Psihologicheskaya struktura cheloveka kak sub'ekta / B. G. Anan'ev // Chelovek i obschestvo. Pod red. B. G. Anan'eva. – L. : LGU, 1967. – Vyip.2. – S. 219 – 235.
2. Vasilyuk F. E. Psihologiya perezhivaniya: analiz preodoleniya kriticheskikh situatsiy / F. E. Vasilyuk. – M. : MGU, 1984. – 200 s.
3. Grishunina E. V. Slozhnyie lichnyie i professionalnyie situatsii kak aktiviruyushchie akmeologicheskiiy potentsial lichnosti / E. V. Grishunina // Mir psihologi. – 2011.- №3. – S. 15-25.
4. Derkach A. A. Metodologo-prikladnyie osnovyi akmeologicheskikh issledovaniy / A. A. Derkach. – M. : Izd-vo RAGS, 1999. – 309 s.
5. Zavatska N. E. Suchasni pldhodi do formuvannya osvIt'nogo prostoru osobistostiI v protsesiI YiYi readaptatsiYi / N. E. Zavatska // Teoretichni I prikladni problemi psihologIYi. – 2014. - №1 (33). – S. 6-11.
6. Zeer E. F. Psihologiya professiy: uche. Posobie dlya stud.vuzov / E. F. Zeer. – M. : Akadem. Proekt, 2006. – 336 s.
7. Kuzmina N. V. Predmet akmeologii / N. V. Kuzmina. – SPb : Politehnika, 2002 – 189 s.
8. Markova A. K. Psihologiya professionala / A. K. Markova. – M. :Izd-vo RAGS, 1996. – 256 s.
9. Slastenin V. A. Vvedenie v pedagogicheskuyu aksiologiyu : ucheb. posobie dlya stud. vyissh. ped. ucheb. zavedeniy / V. A. Slastenin, G. I. Chizhakova. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2003. – 192 s.

Левченко В. В., Левченко А. О.

Психолого–педагогические особенности реализации акмеологического подхода в образовании взрослых

В статье рассматриваются особенности психолого-педагогического роста зрелой личности на основе акмеологического подхода. Показано, что использование акмеологических технологий предоставляет возможность психологического сопровождения личности взрослого человека в период профессиональной самореализации.

Ключевые слова: акмеологический подход, профессиональная зрелость, самореализация, акмеологическая технология, компетентность, профессиональная реабилитация.

Levchenko V.V., Levchenko A.O.

Psycho-pedagogical features of realization akmeologicheskogo approach obrazovini adults

The article discusses the features of psychological and pedagogical growth of mature personality-based approach akmeologicheskikh. It is shown that the use of technology enables akmeologicheskikh psychological support of adult personality between professional fulfillment. Sources - 9.

Key words: akmeologicheskij approach, professional maturity, self-realization, akmeologicheskaja technology, competence, professional rehabilitation.

Левченко Вікторія Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та освіти дорослих Центрального Інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Київ,

Левченко Олександр Олегович – студент факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

УДК 159.33.32

Макаренко С. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА

У статті розглянуто питання формування професійно-управлінського самовизначення керівника у науковому середовищі. Здійснено аналіз основних напрямів дослідження та розкрито специфіку формування професійно-управлінського самовизначення особистості майбутнього керівника. Визначено ставлення студента до професії у прийнятті себе як фахівця-управлінця в період навчання у вищому закладі освіти. Окреслено перспективи подальших психологічних досліджень орієнтованих на вивчення динамічних аспектів професіоналізації керівника.

Ключові слова: керівник, професійне самовизначення, професійно-управлінське самовизначення, психологічна готовність

Постановка проблеми. Психолого-управлінська тематика набула останнім часом надзвичайної актуальності і вимагає використання міждисциплінарного підходу до всієї проблематики управління. Ідейний простір сучасного менеджменту задається певними принципами управлінської парадигми, де людина постає як суб'єкт господарювання. У пошуках важелів більш ефективного розвитку управлінська система потребує як економічного, так і психологічного аналізу.